

Valahia, 10-11, Tgv., 1978-10

A EXISTAT TÎRGOVIȘTIOARA ?

Dr. Mihai Oproiu

Petre Drăguțoiu

În ultimii ani, cercetarea științifică acordă o mare atenție reședinței domnești de la Tirgoviște, din studiile publicate desprinzându-se intenția de a se elucida istoria complexă, dar controversată, a acestui important obiectiv istoric și arhitectural.

Fiecare dintre autori s-a străduit să realizeze o cât mai bună interpretare a documentelor, diferitele ipoteze, uneori contradictorii, contribuind la stabilirea adevărului istoric. Disputa de păreri dintre autori a obligat, cum era și firesc, la revederea materialului, la o analiză mai atentă și mai profundă, reușind să se revizuiască unele formulări categorice. S-a realizat în acest fel în mod obiectiv, un adevărat salt calitativ în abordarea problemelor ce privesc reședința voievodală.

Nu încercăm să rezolvăm complexa problemă ridicată de începuturile curții domnești. Ne propunem să acordăm atenție unui aspect aparent minor, referitor la sistemul de fortificație realizat pe latura de vest a primei curți domnești din timpul lui Mircea cel Bătrîn.

În lucrările cunoscute care prezintă prima curte domnească nu se fac referiri la această zonă, autorii neputînd beneficia de rezultatul ultimelor săpături arheologice.¹ Primul care atrage atenția asupra acestei zone este Radu Gioglovan care sublinia că la săpătura arheologică din 1954 a întîlnit „o groapă largă” care „nu a fost adîncită pînă la pămîntul viu pe tot traseul”, din care cauză, nu s-a putut distinge în profil forma, adîncimea și lățimea gropii.² În planul anexat, Radu Gioglovan a încercat să schițeze traseul fortificațiilor de pe latura de vest, probabil din zid, fără să facă comentarii speciale în text.

În lucrările mai recente, problema fortificațiilor realizate pe această latură este reluată. Gabriel Mihăescu preciza că „întăritura de cărămidă arsă a fost ridicată într-un punct apărat de lunca mlăștinoasă a Ialomiței, spre nord și est și de o viroagă, spre sud-vest și sud”, identificată cu „vechea albie a pîrîului Tîrgoviștioara — a cărui denumire este consemnată documentar în secolul al XVII-lea și transmisă pînă la noi de tradiția orală — pîrîu ce se vărsa în iazul morilor în punctul unde s-a

1. N. Constantinescu, Cristian Moisescu, Curtea domnească din Tirgoviște, 1965. Cristian Moisescu, Prima curte domnească din Tirgoviște, în B.M.I., nr. 1, 1970, pag. 11—15; N. Stoicescu, Cristian Moisescu, Tirgoviștea și monumentele sale, Tirgoviște, 1977.

2. Radu Gioglovan, Din problemele istoriei complexului monumental al curții domnești din Tirgoviște, în Documenta Valachica, 1974.

construit la 1645 Poarta vinătorilor Dealului".³

Într-un articol semnat de această dată de Eugen Fruchter și Gabriel Mihăescu, se subliniază că „în fața acestui zid — extramuros a fost identificat și un șanț larg, al cărui traseu urmărește un accident de teren ales de constructori pentru amplasarea fortificației, ceea ce-i asigură o poziție naturală favorabilă pentru apărare”. Se făcea precizarea în nota de la subsol că „e posibil ca șanțul să fi fost amenajat pe vechea albie a piriului Tirgoviștioara... amenajat la sfârșitul secolului al XIV-lea”.⁴

Publicind parțial concluziile campaniei din 1976—1978, Nicolae Constantinescu. menționa că „s-a identificat existența unui vechi șanț de apărare”, care era „de proporții apreciabile”. Cu această ocazie, apreciatul cercetător recunoștea că asupra traseului „subzistă încă nelămuriri”, precizând însă că nu străbătea și „locul bisericii domnești”, ci „atingea (spre est) locul viitoarei pivnițe a casei domnești clădită de Petru Cercel”. Se stabilea totodată că din punct de vedere stratigrafic „este absolut limpede că șanțul a fost săpat de sub nivelul veacului al XVI-lea”, datînd realizarea acestei fortificații „în veacul al XV-lea — posibil încă în faza I (epoca lui Mircea cel Bătrîn, circa 1400) sau nu mult după această dată”. În nota de la subsol se pronunță hotărît împotriva ipotezei de a se identifica „vechiul șanț cu albia Tirgoviștioarei”.⁵

Din cele prezentate mai sus se desprinde concluzia că fortificația numită diferit cu termenii „groapă”, „viroagă ce merge pe vechea albie a piriului Tirgoviștioara”. „șanț larg ce urmărește... un accident de teren”, „șanț de apărare”. a avut ca prim scop fortificarea pe latura de vest a primei curți domnești.

În privința modului de formare se conturează două puncte de vedere diferite : folosirea albiei unui vechi pîriu ce ar fi trecut prin incinta actuală a curții domnești și șanț de apărare realizat pentru acest scop prin acțiunea omului.

Punctele de vedere deosebite sînt și în privința datării: cei mai mulți optează pentru secolul al XV-lea, alții mai puțin numeroși pentru epoca lui Mihai Viteazul.

Analizînd cu atenție lucrările scrise pînă în prezent/observăm că problema fortificațiilor realizate pe latura de vest a vechii reședințe voievodale nu sînt îndeajuns elucidate sub toate aspectele. Stăruie încă multe semne de întrebare, noi propunîndu-ne să rezolvăm cîteva dintre ele.

Cu toate cercetările atente de teren și de arhivă întreprinse/nu am putut descoperi existența unui „pîriu cu numele de Tirgoviștioară”. Aceasta cu atît mai mult, cu cît nu se poate vorbi despre „albia veche”,

3. Gabriel Mihăescu. Contribuții la problema începuturilor orașului medieval Tirgoviște, în Valachia nr. 9, 1977, p. 523.

4. Gabriel Mihăescu, Eugen Fruchter, Tirgoviște. Considerații asupra începuturilor orașului medieval, în Monumente istorice și de artă, 1978, nr. 2, p. 25—35.

5. N. Constantinescu, arh. Cornel Ionescu, Asupra habitatului urban de a Tirgoviște înainte de 1394. Repere din vatra curții domnești, în S.C.I.V., 1980, (tom. 31), nr. 1, pag. 53—75.

sau despre dispariția pîriului, fapt nedovedit din punct de vedere geografic.

Privim cu rezerve posibilitatea existenței unei „tradiții orale” despre pîriul Tîrgoviștioara și nu avem cunoștințe de eventuala lui „captare... în canalizarea orașului”.

Analizînd apariția primelor știri despre „apa Brașovului”, constatăm că ele aparțin inginerului Mihai Constantinescu, originar din Tîrgoviște, dar în ultimii ani ai vieții, locuitor al Cîmpulungului.

Prin lucrarea sa rămasă în manuscris „Amintiri. Comori uitate”, octogenarul inginer a contribuit la localizarea foișorului brîncovenesc și a descris existența la începutul secolului nostru a unui lac în zona actuală a strandului municipal. Interesat să dea date cît mai exacte el a făcut investigații de teren și cu această ocazie credem că a transmis numele fundăturii Brașovului și apei pe care o considera ca existentă în acea perioadă.

Subliniem că I.D. Petrescu, de obicei observator atent, nu a făcut nici o referire la existența unui „pîriu”, în acea zonă. Mihai Constantinescu nu a fost preocupat de proveniența apei care venea spre lac,⁶ neputînd preciza dacă era un pîriu cu izvor, fiind preocupat de dispariția lacului, fenomen geografic diferit de perioadă anterioară.

În cursul secolului al XX-lea, măsurile luate pentru pavarea, canalizarea și modernizarea străzilor orașului au micșorat cantitatea apei din regimul pluviometric ce se îndrepta spre lac, colectată de pe străzile Matei Basarab. Mihai Bravu, Nicolae Bălcescu. S-a format astfel un lac nou, mai mic, în zona actualului teatru de vară, existent pînă în deceniul șase al secolului nostru.

Analizînd terenul, se constată cu ușurință existența unei albie bine conturată, cu sălcii pe maluri, pe unde a curs un torent cu debit variabil în funcție de regimul pluviometric, torentul străbătînd terenurile de pe latura de est a curții domnești și se scurgea în iazul morilor.

Este logic ca apele torentului să fi fost folosite la fortificarea curții domnești. Antrenînd o importantă forță umană, la sfîrșitul secolului al XIV-lea sau începutul celui următor a fost realizat un șanț de apărare de mari proporții pentru vremea aceea. În urma săpăturilor arheologice s-a constatat că adîncimea șanțului era de 4-5 m., ele neajungînd la pămîntul viu. Considerăm că adîncimea foarte mare a șanțului a fost necesară pentru crearea unei diferențe de nivel care să facă posibilă circulația apei pe noul șanț, diferența topografică a terenului fiind de 5 m.

Aceste observații vin să întărească concluzia formulată în urma săpăturilor arheologice că șanțul a fost realizat prin acțiunea omului. Cu ocazia săpăturilor arheologice s-a putut urmări cu atenție depunerile de ml din șanț și s-a observat că forma lenticulară a acestora este caracteristică apei stătătoare.

În privința traseului acestui „șanț de apărare” s-au emis două ipoteze, ambele marcate pe planuri în lucrările amintite. Cu ajutorul

6. Mihai Constantinescu, Amintiri. Comori uitate, cap. : Preotul din lac.

observațiilor noastre de teren, coroborate cu argumente logice, considerăm că șanțul de apărare își avea traseul pe unde îl indică Nicolae Constanținescu.

Nu putem încheia modesta noastră notă fără a aduce în discuție și documentul din 14 decembrie 1710, unde/cu ocazia vânzării unui loc de către Marica a lui Vasile robu către diaconul Neacșu de la mitropolie, se preciza că acesta era situat „lîngă Dragotă din jos, în jos pre Ulița cea veche pînă în Tirgoviștioară și în sus pînă în gardul lui Dragotă și peste Tirgoviștioara“.⁷

Documentul precizează că actul fusese scris de „pop(a) Manta de la mănăstirea Ostrovului“ printre martori fiind amintiți mai mulți preoți și diaconi de la mitropolia tirgovișteană. La o atentă analiză observăm că documentul nu poate să se refere la zona curții domnești sau imediat învecinată. Există posibilitatea ca Tirgoviștioara să fie un toponim ce desemna un pîriu, precizîndu-se „pînă în Tirgoviștioară... și peste Tirgoviștioară“, dar zona aflată în discuție trebuie să fie în primul rînd unde erau „locuri cultivate“ și nu case. Sesizăm cu ușurință că martorii sînt numai persoane ce aparțineau clerului metropolitan, ceea ce ne determină să credem că documentul se referă la această zonă a orașului.

Popa Manta de la mănăstirea Ostrovului este cel care a întocmit acel act tocmai ca să nu stirnească nici o bănuială, în privința autenticității actului. Cu această ocazie se menționează „Tirgoviștioara“, care se referă la albia unui pîriu.

Toponimul nu este cunoscut de alte documente. Să fi fost atribuit de popa Manta din neștiință sau nu? Nu putem răspunde în prezent decît în parte, considerînd că trebuie urmărită evoluția toponimică a Mili-oarei.

Vilcelul din apropierea curții domnești este cunoscut din documente istorice din prima jumătate a secolului al XIX-lea, ziarul „Armonia“ fiind primul care le publică. Ne-a interesat mai mult comentariul făcut unde se precizează „vilcelul“ ce taie strada Mihai vodă „între casa răposatului Ilie Ogrăzeanu și aceea a lui Constantin Gheorghe dulgherul... în apropierea fundului grădinei caselor doamenii Safta Bărbăteasca și gardul grădinii domnului Costache Dragomirescu“.⁸ Referirile despre posibilele „schimbări“ de nume făcute în secolul al XIX-lea considerăm că nu-și mai au rostul, cu atît mai mult/cu cît în nici o catagrafie sau p'an al orașului nu se face vreo precizare despre apa sau ulița Brașovului.

Am insistat asupra acestor aspecte pentru că vom putea privi cu alți ochi descrierile făcute de călătorii străini despre reședința voievo-dală în secolul al XIV-lea, „inaccesibilă nu prin ziduri sau încinsă de întărituri, ci prin șanțuri, val și metereze întărite pe dinafară doar cu pari ascuțiți.“

7. Arhivele Statului București, Manuscris. 127, fila 406 v.

8. Vezi Armonia, 4 aprilie 1882.